

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Assetjament escolar i ciberassetjament, la importància de la prevenció a l'escola

Tamara Samadi Guasch

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2020-21

DNI de l'alumne: 47636347N

Treball tutelat per Jaume Mascaró Moll

Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	X		X	

Paraules clau del treball:

Assetjament escolar, ciberassetjament i proposta educativa-preventiva

Resum:

L'assetjament escolar i el ciberassetjament, s'han convertit en problemes greus en la nostra societat. Gràcies als mitjans de comunicació, podem veure una de les conseqüències més greus d'aquestes situacions, la decisió d'alumnes martiritzats pels seus companys, que volen posar fi a la seva vida. Això significa que la societat educativa ha de convertir-se en una base fonamental per a prevenir l'assetjament i per tant també les seves conseqüències. En aquest treball, s'explica què és el fenomen de l'assetjament, les seves tipologies, causes, conseqüències i alguns estudis d'interès. Tot això, per a realitzar una proposta educativa-preventiva, que ens ajudi a evitar l'assetjament escolar i el seu vessant més recent, el ciberassetjament. No hem d'oblidar que les noves tecnologies i la globalització, han fet aparèixer noves formes de martiritzar a aquells alumnes en situació de risc. Pel que es considera que la prevenció de l'assetjament escolar i el ciberassetjament haurien d'anar lligades de la mà.

Paraules clau: *assetjament escolar, ciberassetjament i proposta educativa-preventiva.*

Abstract:

Bullying and cyber-bullying have become serious problems in our society. Thanks to the media, we can see one of the most serious consequences of these situations, the decision of students martyred by their classmates, who finally want to end their lives. This means that the educational society must become a fundamental basis for preventing harassment and therefore also its consequences. In this project, we will explain what the phenomenon of bullying is, its typologies, causes, consequences and some interesting studies. All this, in order to make an educational-preventive proposal, which helps us to avoid school bullying and its most recent aspect, cyber-bullying. We must not forget that new technologies and globalization have brought about new forms of martyrdom for students at risk. It is therefore considered that the prevention of bullying and cyber-bullying should go hand in hand.

Keywords: *bullying, cyberbullying and educational-preventive proposal.*

Índex

1. Introducció	5
2. Objectius del treball.....	5
3. Metodologia utilitzada per desenvolupar el treball	6
4. Conceptualització i contextualització de l'assetjament escolar i ciberassetjament	6
4.1: Conceptualització de l'assetjament escolar	6
4.2: Conceptualització del ciberassetjament	7
4.3: L'assetjament escolar i el ciberassetjament en l'actualitat	8
5. Tipus i agents que intervenen en l'assetjament escolar i el ciberassetjament	9
5.1: Agents que intervenen en l'assetjament escolar i el ciberassetjament:	9
5.2: Tipus de d'assetjament escolar	10
6. Conseqüències de l'assetjament escolar i el ciberassetjament.....	11
7. Proposta educativa-preventiva	13
7.1: Justificació de la proposta	13
7.2: Aspectes generals de la proposta	15
7.2.1: El caràcter educatiu i preventiu	15
7.2.2: Antecedents	15
7.2.3: Les pautes d'intervenció generals	16
7.3: Temporalització	17
7.4: Objectius generals	18
7.5: Desenvolupament de la proposta	18
8. Detecció i intervenció davant un cas d'assetjament o ciberassetjament	25
9. Conclusions del treball	26
10. Referències bibliogràfiques	26
11. Annexos.....	28
Annex 1.1: Qüestionari CESC.....	28
Annex 1.2: Full de respostes del qüestionari CESC	30
Annex 2: Normes de convivència	31
Annex 3: Imatges relacionades amb la diversitat	32
Annex 4: Exemple sobres.....	33

1. Introducció

La violència sempre ha format part de l'experiència humana. L'assetjament és una forma més de violència entre iguals. La violència escolar està globalitzada ja que es dona arreu del món, així tal i com afirma Garaigordobil (2018) “és un fenomen que es produeix en tots els països i en tots els nivells socioeconòmics i culturals”. (p.11)

Així que no és d'estranyar que tots haguem estat víctimes, agressors o simples espectadors de l'assetjament escolar. Personalment, quan era una nena vaig ser víctima d'assetjament escolar durant quasi tota l'etapa de l'educació primària. Al començar el Grau d'Educació Primària, tenia molts dubtes envers l'assetjament escolar. Però al llarg del grau, no hem tractat la temàtica. Com a futura mestra, considero important que els docents estem formats en el que habitualment coneixem com a *bullying*. Penso que si coneixem el fenomen, probablement podrem idear amb més facilitat, estratègies de prevenció eficients.

Però actualment si observem la societat, l'assetjament ja no és com era quan jo el vaig patir. Les noves tecnologies i xarxes socials, han fet aparèixer una nova forma d'assetjament, el ciberassetjament. Com a futurs mestres hem de tenir en compte els canvis en la societat i els nous problemes d'aquesta.

Així, al llarg d'aquest treball, es pretén realitzar una recerca i anàlisi d'informació, arran d'articles i llibres, sobre els dos conceptes en general: l'assetjament escolar i el ciberassetjament. D'aquesta forma, es vol esbrinar quina és la millor forma de prevenir els fenòmens. Així que s'idearà una proposta de prevenció amb l'objectiu d'impedir o evitar-los a les nostres escoles.

2. Objectius del treball

- Crear un marc teòric on es plasmin: els conceptes, la rellevància dels fenòmens en l'actualitat, els tipus d'agents que intervenen i les conseqüències de l'assetjament escolar i el ciberassetjament.
- Realitzar una proposta educativa-preventiva, basada en els coneixements adquirits arran de les diferents lectures, per tal d'en un futur poder evitar situacions de violència escolar en les aules.

3. Metodologia utilitzada per desenvolupar el treball

En tant a la temàtica escollida, abans de realitzar aquest treball, no estava molt informada. Com he explicat a la justificació al Grau no ens han parlat mai d'aquest fenomen, pel que els meus coneixements previs eren bastant pobres. Així aquests tan sols eren la meva experiència, l'escoltat als mitjans de comunicació i l'investigat per compte pròpia.

A conseqüència d'aquesta desconexença, tenia molt clar que la tasca informativa havia de ser contundent. Per aquest motiu em vaig comprar dos llibres, i vaig llegir articles, els quals trobareu a la bibliografia. D'aquesta forma vaig poder realitzar un marc teòric complet, que m'ajudaria a aclarir els conceptes relacionats amb l'assetjament.

Per altra banda, qualsevol problema de la societat no es soluciona tan sols coneguen-lo, si es vol evitar el problema, és imprescindible idear una bona prevenció. Així que, per tal de realitzar una bona proposta educativa preventiva, em vaig rellegir els dos llibres a més de cercar altres protocols/ programes de prevenció envers l'assetjament escolar, també esmentats a la bibliografia.

4. Conceptualització i contextualització de l'assetjament escolar i ciberassetjament

4.1: Conceptualització de l'assetjament escolar

L'assetjament escolar és un fenomen comunament conegut com a *bullying*. La definició més acceptada i utilitzada del *bullying* és la d'Olweus (1973) citat a Garaigordobil (2018) que diu:

És quan un alumne està essent intimat per un altre estudiant o grup d'estudiants que li diu coses desagradables, es riu d'ell o ella o el truca amb noms molestos o feridors. L'ignora completament, l'exclou del seu grup d'amics o el retira d'activitats a posta. El glopeja, empeny o amenaça. Conta mentides o falsos rumors sobre ell o ella, li envia notes feridores i tracta de convèncer als demès per a que no es relacionin amb ell o ella. (p.15)

Segons Fernández (2013) molts autors, coincideixen que de les definicions de *bullying* se'n desprenen tres elements. En primer lloc, trobaríem l'estabilitat en el temps, és a dir, la repetició de les accions lesives que pot arribar a durar mesos, fins i tot anys. En segon lloc, les agressions són voluntàries i intencionades, pel que l'agressor és conscient del que està fent. En tercer lloc, existeix un desequilibri de poder social, pel que la víctima es troba indefensa.

Un altre dels elements destacats del concepte de *bullying* segons Collell, Escudé, & Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (2019) és el seu caràcter grupal, on els alumnes reforcen entre si aquestes conductes per constituir així, un abús de poder sistemàtic. D'aquesta forma, no es pot reduir ni aïllar els agressors i les víctimes del context on es produeix l'assetjament escolar.

A més, cal fer menció a les aportacions de la professora Ortega (1997, 2002, 2005) sobre la relació del grup en l'assetjament escolar:

La dinàmica relacional de l'assetjament escolar se sustenta en dues lleis fonamentals, l'esquema de domini-submissió i la llei del silenci. Aquests dos aspectes bàsics permeten que la situació pugui prolongar-se en el temps per l'incapacitat de la víctima de sortir de la relació de violència. I per altra banda, que no sigui visible als adults, mantenint d'aquesta manera el fenomen de baix control entre els iguals. (Fernández, 2013, p.26).

4.2: Conceptualització del ciberassetjament

Segons Fernández (2013) s'ha demostrat que l'avenç de les infraestructures tele comunicatives junt amb el desenvolupament social, ha generat molts beneficis des de la perspectiva de l'aprenentatge. Però també, han aparegut altres problemes per una societat que intenta adaptar-se al creixement del món tecnològic.

Un dels problemes que han sorgit al món escolar és el ciberassetjament. Segons Smith i altres (2008) “el ciberassetjament és una conducta agressiva i intencional que es repeteix de forma freqüent en el temps, per mitjà de l'ús, d'un individu o d'un grup, de dispositius electrònics sobre una víctima que no pot defensar-se per si mateixa fàcilment.” (Garaigordobil, 2018, p.17).

Si observem i analitzem aquesta definició, trobem molts conceptes relacionats amb l'assetjament escolar, com: la intencionalitat de les agressions, la seva prolongació en el temps i la indefensió de la víctima. Però segons Fernández (2013), hi ha altres característiques pròpies del ciberassetjament, que són aportades pels medis electrònics. La primera d'elles, és l'anonimat dels agressors, en moltes ocasions la víctima no sap qui és la persona que l'agredeix. La falta d'un *feedback* físic i social entre els participants, també dificulta la capacitat dels agressors de reconèixer les emocions que els seus actes generen en les víctimes. Finalment, la possibilitat de connectar persones i transmetre informació, facilita a un gran desavantatge social, ja que l'agressor no té per què repetir la seva agressió, aquesta és totalment pública.

4.3: L'assetjament escolar i el ciberassetjament en l'actualitat

Tant l'assetjament escolar, com el ciberassetjament estan tenint una gran repercussió a les nostres escoles.

Els estudis envers l'assetjament escolar, realitzats per la doctora M. Garaigordobil (2017a) demostren que:

El percentatge de víctimes freqüents oscil·la entre el 2 i el 16% dels estudiants, en canvi el percentatge d'alumnes que pateix conductes violentes ocasionals cara a cara, supera el 80%. Amb relació al percentatge d'agressors severos, està entre el 2 i el 12%, tot i que en alguns estudis el percentatge d'agressors ocasionals arriba fins al 45%. (Garaigordobil, 2018, p. 34-35)

Per altra banda, els estudis realitzats per l'Informe Cisneros VII (Oñate & Piñuel, 2005) han demostrat que els majors percentatges de violència i assetjament escolar, s'observen en l'etapa de primària i decreixen de forma progressiva, des del 43% en el 2n curs d'educació primària fins al 6% en el 2n curs de batxiller. (Fernández, 2013, p. 34)

Segons Garaigordobil (2018) en tant al ciberassetjament, és un fenomen que es troba en un creixement produït per l'accés primerenc dels nens i nenes a les noves tecnologies. Els estudis envers el *cyberbullying*, realitzats per la doctora M. Garaigordobil (2017a) demostren que:

El percentatge aproximat de cibervictimització molt freqüent oscil·la aproximadament entre l'1 i el 10%; en canvi, el percentatge d'estudiants que pateixen conductes de *cyberbullying* de forma ocasional supera el 60%. (...) El percentatge de ciberagressors freqüents, està entre l'1 i el 8%, tot i que en alguns estudis el percentatge de ciberagressors ocasionals arriba al 70%. (Garaigordobil, 2018, p.37-38)

En relació als estudis analitzats per Fernández (2013), a altres països com, Estats Units o Austràlia han realitzat estudis a l'etapa primària, per observar la rellevància d'aquest fenomen. Als Estats Units, els estudis realitzats per Keith i Martín (2005) van trobar que el 42% dels alumnes d'entre 9 i 13 anys estava implicat en el *cyberbullying*. A Austràlia, els autors McLoughlin, Burgess i Meyricke (2009) van concloure que el 24% dels escolars entre 7 i 10 anys, eren víctimes de *cyberbullying*.

Les estadístiques mencionades fins ara, ens fan adonar de la importància de la prevenció

d'aquests dos fenòmens, íntimament relacionats. I ens fan reflexionar sobre la possibilitat de la realització de dinàmiques que ensenyin a no difondre materials compromesos, o a la rellevància de la formació del professorat en tant a la prevenció del *bullying* i del *cyberbullying*.

5. Tipus i agents que intervenen en l'assetjament escolar i el ciberassetjament

5.1: Agents que intervenen en l'assetjament escolar i el ciberassetjament:

Segons Collell et al., (2019) trobem quatre agents que intervenen en el fenomen de l'assetjament escolar i el ciberassetjament: la víctima, els agressors, els agressors-víctimes i el grup d'iguals. A continuació, explicarem algunes de les característiques que aquests presenten.

Collell et al., (2019) diu que podem trobar tres tipus de víctima. Les víctimes passives, sovint solen ser persones sensibles, callades i prudents, amb l'autoestima baixa, amb tendència a culpabilitzar-se i amb poques habilitats socials. Les víctimes proactives, són persones amb alts nivells d'ansietat i manca de control emocional. D'altra banda, la víctima inespecífica, que ho és pel simple fet de que és diferent al grup.

D'acord amb Olweus (1998) citat a Hernández, Marilyn, & Saravia, (2016) "l'agressor és aquell alumne que victimitza al seu company. Normalment són de major fortalesa física, el que provoca el respecte per la resta d'alumnes. Presenten un caràcter agressiu i impulsiu i se'ls atribueix una falta d'empatia i de culpabilitat." (p. 35-36)

El rol d'agressor-víctima és descrit per Collell et al., (2019) com aquell jove que ha patit una llarga victimització, la qual li genera una gran angoixa i no troba una manera més adequada d'alleugerir-la que esdevenir a agressor: és víctima per uns i, alhora, victimitza a altres que percep com a més febles.

Olweus (2001) Diferència les següents tipologies d'espectadors, citades a Fernández, (2013).

El seguidor sequaç (adopta un paper actiu junt l'agressor), l'agressor passiu (recolza les agressions però no participa en elles), el testimoni no implicat (observa el que succeeix però no fa res) i el defensor de la víctima (desaprova la situació i ajuda a la víctima). (p. 41-42)

Finalment, Collell et al., (2019) comenta que l'assetjament escolar, és un fenomen que s'alimenta i creix en el grup. També reafirma dos grans mecanismes de grup: la dilució de la

responsabilitat individual en el grup i que la persona en el grup, s'atreveix a fer coses que individualment no faria.

Dit tot això, considero que per realitzar una prevenció efectiva en qualsevol grup-classe, és important treballar la cohesió grupal, amb dinàmiques i activitats que afavoreixin a l'anul·lació dels conflictes entre iguals.

5.2: Tipus de d'assetjament escolar

Segons Powel & Ladd (2010) citat a Fernández (2013) “els estudis coincideixen en establir quatre tipus de manifestacions violentes: físiques, verbals i socials. Però a més a més, aquestes estan agrupades en formes directes i indirectes d'abús.” (p.28)

A continuació podem veure un requadre extret de Collell et al., (2019):

MALTRACTAMENT	DIRECTE	INDIRECTE
FÍSIC	<ul style="list-style-type: none"> - Donar empentes - Pegar - Amençar amb armes 	<ul style="list-style-type: none"> - Robar objectes d'algú - Trencar o amagar objectes d'algú...
VERBAL	<ul style="list-style-type: none"> - Insultar - Burlar-se - Posar malnoms 	<ul style="list-style-type: none"> - Parlar malament d'algú. - Difondre rumors.
SOCIAL	<ul style="list-style-type: none"> - Excloure - No deixar participar... 	<ul style="list-style-type: none"> - Ignorar - Menystenir...

Segons Collell et al. (2019) “quan aquestes accions es materialitzen a través de les noves tecnologies parlariem de ciberassetjament.” (p.16)

Fernández, (2013) ha realitzat una agrupació de les classificacions del ciberassetjament, arran de diferents estudis, per tal de distingir el fenomen en funció de les accions violentes:

- *Flaming*: succeeix en fòrums en línia, on la víctima és objecte de missatges grotescos.
- *Online harrassment*: també conegut com a *text war*, és descrit com un atac repetit a través d'e-mails o missatges de text.
- *Identify Theft*: quan l'agressor suplanta a la víctima en el ciberespai amb l'objectiu

d'enviar informació perjudicial o danyar la seva reputació.

- *Outing*: es refereix a l'enviament d'informació personal que la víctima manté en secret i es filtra a la xarxa.
- *Exclusion*: és l'exclusió d'algú bloquejant-lo o eliminant-lo de grups en línia.
- *Misinformation*: es refereix a la difusió de rumors per ferir a una persona.
- *Cyberstalking*: Quan s'amenaça repetitivament una altra persona per mitjà de les xarxes socials.
- *Happy slapping*: mentre l'agressor o un grup glopeja a la víctima, un espectador ho grava per penjar-ho a la xarxa.
- *Sexting*: és l'enviament de vídeos de contingut sexual de la víctima a un grup de persones.

6. Conseqüències de l'assetjament escolar i el ciberassetjament

Normalment, les conseqüències més greus de l'assetjament escolar es troben en els agents que les pateixen i realitzen. Segons Collell et al., (2019) estableix que el grup de major risc, a patir trastorns en l'adolescència i en la vida adulta és el constituït pel d'agressor-víctimes. També comenta que els agressors solen tenir un pitjor pronòstic que les víctimes.

A continuació, trobem una taula extreta de (Garaigordobil, 2018, p.42) on podem trobar les conseqüències causades als diferents grups que intervenen en l'assetjament:

Víctimes	Agressors	Observadors
- Rebuig a l'escola.	- Baix rendiment acadèmic i fracàs escolar.	- Por i submissió davant dels agressors.
- Baix rendiment acadèmic i fracàs escolar.	- Conductes antisocials, risc de desenvolupar un trastorn de la personalitat antisocial.	- Pèrdua d'empatia i dessensibilització davant el dolor aliè.
- Sentiments d'inseguretat, soledat i fracàs escolar.	- Dificultats per complir les normes.	- Desenvolupament d'una personalitat insolidària.
- Introversió, timidesa i aïllament social.	- Relacions socials negatives.	- Interiorització de la utilitat de les conductes antisocials per aconseguir els seus objectius.
- Baixa autoestima.	- Falta d'empatia davant els estats emocionals dels altres.	
- Sentiment de culpabilitat.		
- Somatitzacions (ansietat		

<p>extrema, pànic) i dolors físics.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trastorns de la son: insomni, malsons, terror nocturn, etc. - Estrès posttraumàtic: <i>flashbacks</i>. - Depressió: alteracions de l'estat d'ànim, tristor o ideació del suïcidi. - Persistència d'aquests símptomes a llarg termini. 	<ul style="list-style-type: none"> - Crueltat i inseguretat davant el mal aliè. - Absència de sentiment de culpabilitat. - Dificultats de control de la ira i impulsivitat, que afectarà negativament a l'adaptació personal, social i futur personal. - Baixa capacitat d'autocrítica i per assumir responsabilitats. - Inici en el consum d'alcohol i drogues. - Persistència de símptomes a llarg termini i en l'edat adulta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Sentiment de culpabilitat per no defensar a la víctima, essent conscient de la injusta situació. - Persistència dels símptomes a llarg termini i en l'edat adulta.
--	--	---

D'acord amb Garaigordobil (2011a) segons senyala al seu llibre Garaigordobil Landazabal (2018) en general, els investigadors consideren que el ciberassetjament té unes conseqüències similars a les de l'assetjament escolar. Tot i que considera, que els seus efectes poden ser més negatius, a causa de: la informació lesiva pública i disponible les 24 hores, la difícil eliminació de les publicacions i el possible anonimats dels agressors.

Finalment, Collell et al., (2019) considera que l'assetjament escolar produeix efectes negatius en el deteriorament del clima del centre, en l'empobriment de les relacions interpersonals i la representació d'un obstacle per la inclusió social de tot l'alumnat.

7. Proposta educativa-preventiva

7.1: Justificació de la proposta

Per tal de començar amb la justificació de la proposta preventiva de l'assetjament escolar i el ciberassetjament, es considera apropiat clarificar quins són els drets i deures que els nostres alumnes tenen a l'escola. Saneleuterio Temporal & López García-Torres (2017) afirma:

Dels estudis i guies que es dediquen a la prevenció de la violència en els centres escolars podem extreure la necessitat de que els escolars assumeixin una sèrie de deures, així com que es coneguin els drets individuals en aquest àmbit:

- Dret al respecte de les conviccions pròpies per part dels altres.
- Dret a la integritat, intimitat i dignitat personal, el que implica no posar en perill la integritat física, psicològica, emocional o moral.
- Dret a la llibertat d'expressió, respectant les regles del centre i els drets dels altres.
- Deure al respecte pels altres, en la seva llibertat de consciència i en les seves conviccions, religioses, morals i ideològiques, evitant qualsevol mena de discriminació.
(p.277)

Es considera que és el mateix centre escolar, el qual ha de vetllar per tal d'assegurar el compliment d'aquests drets i deures. Així mateix, les lleis educatives contemporen la necessitat d'intervenció per tal de garantir-los. En la Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a Millora de la Qualitat Educativa (LOMQUE), trobem el següent principi de l'educació:

Article 1. Principis.

- k) L'educació per la prevenció de conflictes i per la resolució pacífica d'aquests, així com per la no violència en tots els àmbits de la vida personal, familiar i social, i en especial en el de l'assetjament escolar. (p.11)

Amb tot això, trobem una clara necessitat d'actuació, enfrontant-nos conjuntament com a comunitat educativa vers l'assetjament escolar. Però quines són les actuacions que els nostres docents realitzen amb més freqüència, per evitar els conflictes entre iguals? En la següent taula d'elaboració pròpia a partir dels estudis de Maite Garaigordobil & Oñederra (2010) podem trobar les actuacions dels docents més comunes i identificar quines són les activitats preventives de la violència escolar que es realitzen en els centres educatius d'educació primària.

	SEMPRE	SOVINT	A VEGADES	MAI
Ignora el fet passat	0	1,1	8	90,9
Treu de l'aula als implicats	2,3	2,3	38,6	55,7
PRÀCTIQUES CONSTRUCTIVES				
Parla a soles amb els implicats	68,2	25	5,7	1,1
Parla sobre el tema a classe	51,1	31,8	15,9	1,1
Parla sobre el tema amb la família	52,3	17	29,5	1,1
PRÀCTIQUES GENERALS DERIVADES				
Deriva al Dpt. d'Orientació	21,6	14,8	34,1	29,5
Intervé des de l'equip directiu per prendre mesures	39,8	15,9	30,7	13,6
Recorre al recolzament d'experts externs	8	6,8	51,1	33
Proposa expedients al Consell Escolar	5,7	1,1	19,3	72,27
Telefona a la policia	0	0	6,8	93,2

Si observem la graella i l'anàlitzem, veiem que l'actuació més recurrent pels docents, és el fet de parlar a soles amb els implicats, seguidament trobaríem el parlar del tema amb la família i a continuació, parlar el tema amb el grup classe. En canvi, les actuacions menys utilitzades són la de telefonar a la policia, seguit del fet d'ignorar la conducta i proposar expedients al Consell Escolar.

Si ens focalitzem en la pràctica dels docents, podem dividir aquests actes en; pràctiques constructives (marcades amb color verd) que pretenen millorar la situació mitjançant el diàleg i la presa de decisions comunes i pràctiques generals derivades (marcades en color blau), en aquestes últimes l'observador de la conducta deriva el conflicte a altres professionals, implicant-se o no en ell. D'aquestes dues pràctiques descrites se'n desprèn el fet d'ignorar la conducta, que segons Saneleuterio Temporal & López García-Torres (2017) el fet de ser testimoni d'un cas d'assetjament escolar i no comunicar-ho pot ser motiu de sanció greu. Es considera que hi ha una diferència fonamental, entre ambdues pràctiques; en les primeres el docent intervé directament o fa de mediador entre els implicats intentant solucionar el conflicte, mentre que en les segones, el docent deriva, sense realitzar una intervenció directa de la situació.

Podem dir que en els nostres centres encara es realitzen males pràctiques que influeixen en els comportaments violents dels nostres infants. Per altra banda, es pensa que la prevenció de l'assetjament escolar i ciberassetjament va més enllà d'aquestes intervencions exposades a la taula i per aquest motiu s'ha volgut desenvolupar una proposta educativa-preventiva.

7.2: Aspectes generals de la proposta

7.2.1: El caràcter educatiu i preventiu

Anomenem aquesta proposta educativa, perquè el fet de comprendre el concepte d'assetjament escolar ens permetrà proporcionar solucions als abusos que es donin. Per altra banda, és preventiva perquè pretenem realitzar una proposta d'acord amb una sèrie d'antecedents acadèmics que evitin futures situacions d'assetjament escolar o ciberassetjament.

7.2.2: Antecedents

Aquesta proposta educativa-preventiva es fonamenta en tres estratègies anti-bullying: el CESC, el programa KiVa i l'educació emocional.

La primera estratègia que explicarem és el CESC – Conducta i Experiències Socials a Classe, que segons C. J. Collell & Escudé (2006):

És un qüestionari dissenyat per avaluar les relacions entre iguals en alumnes de 9 a 14 anys. Pot ser útil per a sensibilitzar els alumnes i al mateix temps dibuixar el mapa relacional de la classe per planificar la intervenció davant d'una situació inicial de maltractament. (p.3)

Tot i que normalment aquest qüestionari se sol utilitzar per a intervenir en els possibles casos d'assetjament escolar. Podem veure que també ens ajuda a realitzar una anàlisi relacional entre els iguals, cosa que ens pot servir per concretar com són les relacions socials entre els membres del nostre grup-classe i fer una prevenció més detallada. Tot i això, J. Collell et al., (2019) concreta el caràcter preventiu del qüestionari aconsellant una aplicació anual i comparant els resultats obtinguts dels cursos anteriors per a realitzar intervencions oportunes, especialment enfocades als alumnes que estan nominats en un rol de risc.

La segona estratègia en la qual es fonamentarà la proposta és el programa KiVa. l'Ambaixada de Finlàndia (2006), afirma que, “KiVa és l'acrònim de Kiussaamista Vastan (contra l'assetjament escolar) i en finès significa guai. Es tracta d'un programa per prevenir i afrontar l'assetjament en les escoles que ha estat desenvolupat per la Universitat de Turku (Finlàndia)” (p.3). A l'entrevista realitzada a Christina Salmivalli per l'Ambaixada de Finlàndia (2006), envers al programa KiVa, comenta que “una de les idees centrals és que es pot disminuir l'assetjament escolar influint sobre tot el grup, no només sobre els assetjadors i les seves víctimes. La manera d'actuar dels testimonis pot mantenir el problema o acabar amb ell” (p.12).

D'aquesta forma podem dir, que el programa se centra en l'actuació i intervenció dels espectadors envers les situacions observades d'assetjament escolar. A més, el programa proporciona materials per a reunions informatives i propostes per treballar i prevenir el *bullying* i el *cyberbullying*, tant a les famílies com a l'escola. Segons afirma Saneleuterio Temporal & López García-Torres (2017) el programa també promou la presa de decisions i formes pacífiques en la resolució de conflictes, educant en el respecte i convivència orientada a evitar personalitats tendents a un perfil d'agressor o de víctima.

El desenvolupament de l'educació emocional seria l'última estratègia. En aquest cas es considera de important prevenir l'assetjament escolar i el ciberassetjament donant estratègies de reconeixement i control de les emocions. En l'Informe Delors (1996) citat a del Mar (2017), s'afirma que:

L'educació emocional és un complement útil i indispensable en el desenvolupament cognitiu i una eina fonamental de prevenció d'actes violents, ja que molts probablement tenen el seu origen en l'àmbit emocional. Es fonamenta en quatre pilars bàsics: conèixer, saber fer, convidaure i ser. Els dos últims molt relacionats amb l'educació emocional: aprendre a viure junts i aprendre a ser on cada persona desenvolupa els seus valors i principis. (p.40).

7.2.3: Les pautes d'intervenció generals

Si ens basem en els antecedents explicats anteriorment, podem concretar les pautes de prevenció de l'assetjament i ciberassetjament escolar en tres eixos fonamentals: el centre, l'aula i la família.

Segons Vega & Peñalva (2018) **el centre** ha d'estimular la participació i el compromís dels diferents sectors educatius a partir de l'elaboració d'un marc clar que inclogui l'organització, administració i presa de decisions, regulant així les relacions interpersonals i els comportaments de l'alumnat i els professors, valorant en tot moment la diversitat. Per altra banda, segons afirma Bisquerra (2016) el centre ha d'oferir un suport als alumnes i establir mecanismes de resolució alternativa de conflictes. A més, ha de consensuar poques normes públiques, clares i consistents, que s'apliquin sempre a tots. Respecte aquestes normes Garaigordobil (2018) afegeix que és necessari elaborar unes normes clares del ciberassetjament en els centres educatius i prohibir utilitzar la tecnologia per realitzar activitats que siguin ofensives o perjudicials per a altres persones. Per altra banda, Bisquerra (2014) assenyala la importància

d'emprar una metodologia que fomenti el treball en equip i potenciï el treball cooperatiu, permetent implementar un sistema d'ajuda entre iguals. Totes aquestes mesures estan estipulades en el Pla de Convivència que ha de tenir cada escola, el seu objectiu general és promoure la coexistència en els centres educatius, desenvolupant la convivència. Això significa enfocar-se en l'aprenentatge dels estudiants perquè sàpiguen com posar-se en la posició dels altres, cooperar i conviure. Sempre tenint en compte la formació del professorat en tant a l'assetjament i ciberassetjament que també es responsabilitat del centre.

En tant a **l'aula** s'ha de procurar que l'aprenentatge aplicat en elles sigui integral, fomentant el desenvolupament emocional i les habilitats socials. Per altra banda, és important treballar la cohesió del grup amb dinàmiques cooperatives que fomentin la competència social i el sentiment de pertinença al grup. Per a realitzar aquestes dinàmiques, autors com Collell et al. (2019) ens aconsellen observar de manera sistemàtica les relacions que es donen entre els alumnes, controlar-ne l'evolució i ajudar-los amb la modificació regular dels emplaçaments dels alumnes a l'aula, per tal de motivar la convivència. Per altra banda, és aconsellable que el tutor observi les relacions que es donen als moments d'esbarjo, per tal d'analitzar amb més precisió possibles casos d'assetjament escolar.

Finalment, en tant a **les famílies**, segons del Mar (2017) és prioritari dotar-les de recursos contra l'assetjament escolar, com: observar i supervisar les conductes de la vida diària del menor. Així segons Núñez Izquierdo (2018) la implicació de la família en la prevenció, ha de donar-se per mitjà d'una educació adequada basada en valors fonamentals com el respecte pels altres, la responsabilitat i la solidaritat. Per aquest motiu, és recomanable implicar a les famílies amb guies per pares que incideixin en la coneixença dels drets i deures dels infants.

7.3: Temporalització

La proposta educativa-preventiva, es vol realitzar un cop a la setmana, amb tot el grup classe a l'hora de tutoria. Aquesta hora es sol realitzar el divendres a última hora.

En primer lloc, es dedicarà una sessió al qüestionari CESC. Com em dit, està programada a l'horari de tutoria, però tenint en compte que aquest qüestionari s'ha de fer amb l'examinador/a és possible que sigui convenient modificar l'horari lectiu, per tal d'ajustar els seus horaris amb els nostres.

En segon lloc, es realitzaran les dinàmiques grupals i/o xerrades on es tractaran temes entorn; la diversitat, el respecte i l'assetjament escolar i el ciberassetjament.

En tercer lloc, trobem sis activitats que recomano per a realitzar un aprenentatge envers a l'educació emocional. Aquestes es poden realitzar al llarg de tot el curs.

Es recomana realitzar aquesta proposta a principi del curs per tal que tingui una continuïtat al llarg de tot l'any estudiantil.

7.4: Objectius generals

Els objectius generals de la proposta educativa-preventiva són:

- Detectar qualsevol indicatiu d'assetjament escolar dins les nostres aules i prevenir futurs casos d'assetjament.
- Conscienciar als alumnes envers a l'assetjament escolar i el ciberassetjament: els diferents rols, les tipologies, les causes, les conseqüències i els drets i deures dels alumnes.
- Habilitar recursos per la comunicació assertiva en el grup-classe evitant així l'assetjament escolar.
- Donar pautes d'actuació per actuar en un cas d'assetjament.
- Fomentar la convivència ensenyant valors, com el respecte pels altres, la tolerància, el control de les emocions, etc.

Per altra banda, és important comentar que els objectius específics que es poden desenvolupar en la posada en pràctica de la proposta, dependran en gran mesura de les característiques evolutives dels nostres alumnes.

7.5: Desenvolupament de la proposta

Donat al caràcter preventiu de la proposta, considerem apropiat realitzar-la amb alumnes del segon cicle d'educació primària, concretament del 5è curs. A continuació, s'explicarà el desenvolupament de les sessions, juntament amb les actuacions i responsabilitats del mestre per tal que la prevenció sigui efectiva.

Es troba adient, incloure l'entorn familiar en la proposta educativa-preventiva. Segons

Saneleuteiro (2017) una solució és implicar als pares amb guies on es donin a conèixer els drets i deures dels seus infants.

Una altra opció per les famílies, podria ser oferir tallers per pares amb especialistes en educació emocional, on es donin consells i activitats pràctiques, per a realitzar en l'entorn familiar, que desenvolupin la consciència emocional i el reconeixement de les emocions.

Pel que fa l'avaluació de la proposta educativa-preventiva, es pot realitzar una observació sistematitzada de les conductes relacionals millorades en el grup, concretament s'ha d'observar si els objectius generals i específics proposats al principi de la nostra proposta han estat assolits, en cas que no hagi estat així, ens em de demanar què més podem fer per assolir-los.

Sessió 1: Realització del qüestionari CESC

Tal com exposa Collell C. (2006) la sessió ha de ser conduïda per l'examinador, amb la presència del tutor. Abans de començar la sessió es vol parlar de la felicitat, i es demana que diguin en què consisteix. Què els fa feliços a ells? Conduint la conversa cap al que ens fa feliços dels companys (jugar, tenir amics...) Després els demanem que dediquin uns moments a pensar en ells mateixos i en els seus companys donant-los el qüestionari per ajudar-los a pensar (vegeu [annex 1.1](#)).

Tenint el compte l'edat dels nostres alumnes, s'ha trobat adient agafar les instruccions del qüestionari indicades pel segon cicle d'educació primària explicades per J. Collell et al. (2019), de la següent manera; primerament explicarem que no és un qüestionari anònim, s'ha de posar el nom, però és confidencial; això vol dir que les respostes seran secretes i no les comentarem amb els companys. Després es reparteixen dos fulls (1) la llista numerada dels alumnes de la classe i (2) el full en què s'apuntaran les respostes a les preguntes (vegeu [annex 1.2](#)). A continuació, els alumnes cercaran el seu nom a la llista i apuntaran el nom i el número. També concretarem que han de respondre a les preguntes anotant el número, no el nom, dels companys i companyes de la classe que compleixen la condició. Tampoc es podran nominar a ells mateixos o nominar a la mateixa persona més d'un cop en la mateixa pregunta. Un cop realitzat el qüestionari, la sessió es recolliran els fulls.

Un cop finalitzada la sessió, el docent tutor haurà d'acordar una reunió amb l'examinador/a, per tal d'analitzar els resultats del CESC i dibuixar un mapa relacional del grup-classe. Això també ens pot ajudar a detectar qualsevol cas d'assetjament del qual tinguem una sospita i intervenir apropiadament a aquest. (vegeu punt7)

Sessió 2: Aclarim conceptes

Segons J. Collell et al. (2019) és important realitzar un breu retorn als alumnes comentant els aspectes generals del mapa relacional realitzat. El que volem és comentar que hi ha alumnes que utilitzen males formes de relacionar-se (humiliar, excloure, insultar, cridar als altres, etc.). Però que també hi ha altres estudiants que ajuden i consolen a aquells companys que solen ser la diana d'aquestes males conductes.

Arribats a aquest punt, s'ha decidit concertar la trobada amb de l'agent policia tutor del centre, que ens explicarà els conceptes d'assetjament escolar i ciberassetjament, les causes, les conseqüències d'aquests, així com els drets i deures dels infants en tant a la temàtica.

Posteriorment, donarem un bon temps perquè els alumnes ens expressin voluntàriament les seves experiències, opinions, sentiments i idees al respecte. El que es pretén amb aquesta sessió, no és alligonar, sinó oferir un moment perquè els alumnes coneguin els conceptes i s'expressin de forma lliure, utilitzant el mestre com a mediador d'un debat que pot ser profitós per saber els coneixements previs dels alumnes.

Sessió 3: Les normes de l'aula

En aquesta sessió els alumnes es col·locaran en una rotllana i projectarem a la pissarra digital un full on s'exposaran unes normes de convivència (vegeu [annex 2](#)), gens apropiades per una aula de 5è, on apareixeran normes com: es pot insultar sempre que vulguis, pots pegar als teus companys, pots posar mots humiliants als teus amics, etc. El que pretenem és comentar les normes escrites i escriure'n de noves per tal que tots els alumnes estiguin aguts dins l'aula.

Sessió 4: El respecte pels altres

Començarem aquesta sessió amb una dinàmica anti-assetjament escolar que vol demostrar com afecten els nostres actes a les víctimes d'assetjament o ciberassetjament. Per començar, demanarem als alumnes que contestin en un tros de paper la següent pregunta: Què li diríeu o faríeu a algú que no us cau bé?

Un cop els alumnes tinguin la seva resposta. La mestra traurà el dibuix un ninot fet amb paper continu. Els nens/es hauran de sortir un per un i dir el que han escrit al seu paper i clavar-lo al ninot amb un ganxet. A continuació, realitzarem un debat sobre "el respecte pels altres",

comentarem com li hem faltat el respecte a aquest ninot, com es pot haver sentit i com ho podem solucionar.

Després els alumnes hauran d'escriure en un altre tros de paper com podríem reparar el mal que li hem fet al nostre ninot i, com abans, ho hauran de dir en veu alta. Però aquest cop anirem llevant els ganxets anteriorment col·locats.

Per acabar amb la dinàmica, farem que els nens es fixin bé amb el ninot. El ninot ara té uns forats (pels ganxets) que abans no tenia. Quan un grup de persones fan mal a una víctima, a aquesta se li creen inseguretats i angoixes que el marquen. Les víctimes d'assetjament escolar i ciberassetjament, molts de cops no saben com defensar-se davant aquestes faltes de respecte i conductes intolerables, per això és important empatitzar amb elles i intentar ajudar-les a millorar la seva situació.

Sessió 5: La diversitat a l'aula

Es començarà la sessió amb un debat on es parlarà sobre el tema de “la diversitat a l'aula”. En primer lloc, es projectaran a la pissarra digital imatges que representen la diversitat (alots amb cadires de rodes, estudiants col·laborant de diferents ètnies, etc.) i després, els estudiants començaran a discutir aquestes imatges i les seves opinions sobre la diversitat.

A continuació, es portarà a terme un role-playing. A la pissarra digital projectarem, diferents textos on es mostren situacions d'assetjament escolar donades per la intolerància a la diversitat (vegeu [annex 3](#)). Els alumnes hauran d'interpretar els diferents rols, davant els seus companys, en una situació d'assetjament: víctimes, assetjadors i observadors. L'objectiu d'aquesta activitat és fer que els estudiants s'adonin de la importància de prendre mesures en una determinada situació d'assetjament i de com reconèixer aquesta situació.

Així al debat posterior al role-playing, pretenem que els alumnes aportin idees sobre com podien haver ajudat a la víctima els espectadors (avisant a la mestra, defensant a la víctima, demostrant que no els hi agrada la mala conducta dels agressors, etc.).

Sessió 6: Un cas de ciberassetjament

Per començar amb aquesta sessió veurem el següent vídeo de Cyberbullying (2019) que podem trobar al següent enllaç: <https://www.youtube.com/watch?v=PNFiYVsost4>. Primerament recordarem la sessió 3 i realitzarem un debat tractant els següents temes:

- Igual que quan insultem, ofenem, humiliem, etc. ferim als altres, passa el mateix quan ho fem per les xarxes socials.
- Com ens podem defensar o podem ajudar si ens trobem en una situació de ciberassetjament.
- Les xarxes socials, no són un medi segur per exposar-nos ni a nosaltres ni als altres (explicar tot el que ens passa, penjar fotografies íntimes, hem de respectar si algú ens diu que no vol que li facin fotografies o el pengeu a les xarxes, etc.)
- Que fem si ens passen fotografies o vídeos que són ofensius. Com ajudem a les víctimes.

A continuació, realitzarem un debat sobre com podem millorar les situacions d'assetjament escolar i ciberassetjament en el cas que es donin a la nostra aula. Per aquest motiu, la mestra posarà una bústia a l'entrada de l'aula, perquè els alumnes puguin escriure les situacions de forma anònima o no, i anar-ho parlant a les sessions de tutoria. A més, podem proposar altres estratègies preventives com el fet de tenir un alumne ajudant rotatiu, que ens informi dels successos ocorreguts en els moments que nosaltres no estiguem presents, de forma que pugui fer la funció de mediador en la situació instantàniament sorgida. Fent així que l'observador, faci al mateix temps la funció de defensor de la víctima.

Seguint amb la proposta educativa-preventiva, es vol fer un recull d'activitats, dinàmiques i estratègies relacionades amb l'educació emocional, per tal de millorar el clima de l'aula millorant així; la convivència, les relacions interpersonals, la col·laboració i el reconeixement de les emocions pròpies i dels altres. Es classifiquen aquestes activitats en tres gran blocs:

- 1. El reconeixement de les emocions:** conèixer què són les emocions i reconèixer-les en nosaltres mateixos i els altres.
- 2. Ser:** basada en l'autoconeixement, saber que som persones diferents i reaccionem de forma distinta davant una mateixa situació.
- 3. La convivència:** com controlem les nostres emocions per tal de conviure amb els nostres companys.

1. El reconeixement de les emocions

Quines són les nostres emocions?

Abans de començar amb qualsevol, activitat o dinàmica relacionada amb l'educació emocional, és important que els nens i nenes posin noms a les seves emocions i les sàpiguen reconèixer. Hi ha múltiples formes, de realitzar aquest contingut, per exemple:

- Projectant imatges de cares (o trossos d'aquestes cares) que representin diverses emocions.
- Realitzant activitats relacionades amb la lectura de contes com: *L'emocionari*, *“El arte de emocionarte”*, *“Diario de las emociones”*, etc.
- Realitzant activitats de role-playing.
- Associar diferents estils de música a les emocions.

Role-playing d'emocions:

Presentarem al grup-classe uns sobres. A l'interior de cadascun d'aquests sobres hi podran trobar 2 targetes (vegeu [annex 4](#)), complementària l'una de l'altra. En elles hi apareixerà representat un personatge (fictici) que explicarà què li passa i com es sent al respecte. A continuació, demanarem a una parella d'alumnes que triï un dels sobres i que cada membre de la parella es quedi amb una de les cartes que conté. Hauran de llegir què diu la seva targeta i, tot seguit, posar-se en la pell del seu personatge.

Un cop hagin interioritzat els seus papers, hauran de representar davant de la resta dels seus companys i companyes la situació que els personatges estan visquen. Per tal de complicar una mica més l'activitat, algunes de les targetes inclouran una petita imatge a la part superior esquerra que assenyalarà als infants que, durant la representació, no podran parlar, només moure's per l'espai i comunicar a través del seu cos i les seves expressions facials. La tasca dels observadors consistirà en tractar d'esbrinar què és el que està succeint.

2. Ser

Què em defineix?

Els estudiants es posaran un tros de paper A4 a l'esquena, i després els seus companys hauran d'escriure un aspecte, un adjectiu o certes característiques positives de la persona en el paper

que tenen a l'esquena. Els nens aniran passetjant-se per l'aula i si qualche company vol escriure alguna cosa, hauran d'aturar-se. A continuació, els nens poden veure què és el que els hi ha escrit al seu full i comentar-ho. Això també pot servir al mestre per analitzar les relacions entre els seus alumnes.

Què faria jo?

Posem diverses situacions (un company que plora perquè l'insulten, una alumne que està molt contenta perquè ha tret un deu, etc), i els hi anem demanant que farien ells si es trobessin en la mateixa situació, podem fer preguntes com: perquè actuaries d'aquesta forma? Heu tingut alguna experiència similar? Com la vas solucionar?

A continuació, realitzem un debat sobre les diferents formes d'actuar i expliquem que cap és millor que l'altra sempre que es realitzin amb respecte, simplement cada persona és diferent.

3. La convivència:

NEMO

Segons Ramírez (2019), la tècnica NEMO s'utilitza per aclarir situacions que es van repetint des de fa molt de temps i que ens agradarien que canviessin perquè no ens agraden. Aquesta forma de resposta assertiva és un tipus de resposta hàbil, on l'altra persona no pot negar el que sentim. Les sigles NEMO signifiquen N (nom de la persona a la qual li volem comunicar alguna cosa i el que fa/diu) E (emoció que ens fa sentir) M (motiu, demanar el motiu de per què ho fa) O (objectiu, el que ens agradaria o preferiríem).

Així els nostres alumnes podrien expressar una situació com la següent:

- Pere: Joan quan m'insultes i te'n rius de mi, em fas sentir trist i enfadat, no entenc per què ho fas sempre. M'agradaria que no ho fessis més, perquè em fas sentir malament.
- Joan: Pere a vegades et dic coses, perquè crides molt quan estem al pati, i em fas sentir vergonya i un poc de mal de cap. Si sé que et senta malament no et diré més això.
- Pere: Gràcies Joan, jo també intentaré no cridar tant quan estiguis al meu costat.

Aquesta dinàmica pot ser utilitzada amb el grup-classe, en parelles o en petits grups.

El racó de la mediació

L'activitat anterior, es pot complementar amb un racó de la comunicació/ calma, de tal forma que es posin en pràctica els coneixements i habilitats adquirides en l'activitat anterior. L'objectiu és habilitar un espai a l'aula on els alumnes puguin parlar entre ells, per mitjà del diàleg i la comunicació fluida. Seria adient acordar amb els alumnes unes normes, tant per accedir a l'espai com per les tasques que es poden fer en aquest. Aquest espai, també pot servir per relaxar-se de forma individual en moments de tensió que es puguin donar dins l'aula. Pel que podríem afegir materials que relaxin als alumnes tals com: veles, música, jocs de concentració, etc.

8. Detecció i intervenció davant un cas d'assetjament o ciberassetjament

Cal tenir en compte, que qualsevol persona (sigui o no sigui membre de la comunitat educativa) pot alertar d'un cas d'assetjament escolar o ciberassetjament. Però que hem de fer com a docents en el cas que ens trobem davant una situació de *bullying* o *cyberbullying* ?

Segons J. Collell et al. (2019), el procés de detecció i intervenció passa per cinc etapes. (1) **Notificació** de l'assetjament al director/a del centre, el qual fa un registre per escrit i valora la necessitat de posar mesures de protecció, en cas que hi hagi presumptes delictes s'ha de notificar a la Fiscalia de Menors o a les forces i els cossos de seguretat. (2) **Acolliment i valoració**, on el tutor aporta la informació disponible de la situació a l'equip docent i entrevista en el termini de quatre dies hàbils des de la notificació del cas a: qui pot estar patint l'assetjament, la seva família i parlar amb un grup d'alumnes ajudants (espectadors). També pot elaborar un sociograma (CESC) per tal de conèixer la dinàmica de les relacions a l'aula. (3) **Realitzar la primera reunió de gestió del cas** on assisteix un representant de l'equip directiu, del departament d'orientació i el tutor/a. En aquesta reunió es posa en comú la informació obtinguda pels diferents professionals sobre l'alumne afectat i es valora si es tracta d'una situació d'assetjament o d'un altre tipus de conflictes o situació. També es decideixen les mesures d'intervenció que s'han de realitzar. (4) **La intervenció** on s'entrevista primer als alumnes que molesten, començant per l'alumne que molesti més, intentant obtenir la col·laboració en forma de canvis de comportament. També s'entrevista a la família dels alumnes que molesten, amb l'objectiu de que aquestes col·laborin. A més, d'una segona entrevista amb el que ha patit l'assetjament, per comprovar que s'ha aturat l'assetjament. (5) **Segona reunió de gestió de cas**, on els integrats esmentats al punt un, revisen les actuacions i valoren la situació un cop fetes les intervencions.

9. Conclusions del treball

Com hem pogut veure l'assetjament escolar i el ciberassetjament, són problemes greus de la nostra societat. El fet de conèixer: els conceptes, la rellevància dels fenòmens en l'actualitat, els tipus d'agents que intervenen i les conseqüències de l'assetjament escolar i el ciberassetjament, ajuden a donar-nos compte de la importància de la formació del docent sobre les situacions de *bullying* i *cyberbullying*. A més, ens fa veure la necessitat d'actuació i prevenció d'aquests fenòmens a les nostres escoles.

Per altra banda, hem pogut comprovar que no les pràctiques constructives i les pràctiques generals derivades, no basten per prevenir les situacions d'assetjament escolar, i per tant no són eficients. Així es primordial que ens preocupem per la nostra formació, ens interessem per elaborar programes i propostes preventives que evitin situacions d'assetjament i ciberassetjament escola i elaborem bons Plans de convivència de centre. L'elaboració d'aquests programes preventius, implica la realització de sociogrames com el CESC o programes pioners en la política anti-bullying tals com el programa KiVa o l'educació emocional, ja que ens ajudaran a millorar la nostra programació.

Finalment, recordar que els docents tenim el deure de millorar la qualitat dels nostres centres, així com els nostres alumnes tenen el dret de rebre una educació segura dins un entorn que faciliti el seu aprenentatge. És una tasca de tots erradicar el *bullying* i *cyberbullying* de les nostres aules, però és possible.

10. Referències bibliogràfiques

- Bisquerra, R. (2014). Prevención del acoso escolar con educación emocional. *Journal of Chemical Information and Modeling*. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Bisquerra, R. (2016). Prevención del acoso escolar con educación emocional. Retrieved from Educaweb website: <https://www.educaweb.com/noticia/2016/05/11/prevencion-acoso-escolar-educacion-emocional-9388/>
- Cyberbullying, M. (2019). *Elegí Cuidarte*.
- Collell C., J. y E. (2006). Maltrato entre alumnos II. Administración del CESC: Conductas y experiencias sociales en clase. *Àmbits de La Psicopedagogia*, 18, 13–21.
- Collell, C. J., & Escudé, C. (2006). Maltrato entre alumnos (I). Presentación de un cuestionario para evaluar les

- relaciones entre iguales. *Conductas y Experiencias En Clase-CESC*, 18, 8–12.
- Collell, J., Escudé, C., & Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar. (2019). *Assejament escolar, una intervenció breu i estratègica a les Illes Balears a partir de qüestionari CESC* (Primera ed; Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar, Ed.). Palma.
- Del Mar, M. (2017). Desarrollar la inteligencia emocional para prevenir el acoso escolar. *EA, Escuela Abierta: Revista de Investigación Educativa*, 20, 35–46. <https://doi.org/10.29257/EA20.2017.04>
- Embajada de Finlandia. (2006). *Programa finlandés anti acoso escolar*. 3–14.
- Fernández, C. M. G. (2013). *Acoso y ciberacoso en escolares de primaria : factores de personalidad y de contexto entre iguales*. Universidad de Cordoba.
- Garaigordobil, M. (2018). *Bullying y cyberbullying: estrategias de evaluación, prevención e intervención* (Primera ed; UOC, Ed.). Barcelona.
- Gobierno de España. (2013). Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. *Boletín Oficial Del Estado*.
- Hernández, R. M., Marilyn, & Saravia. (2016). Generalidades del acoso escolar: una revisión de conceptos. *Revista de Investigación Apuntes Psicológicos*, 1.
- Maite Garaigordobil, & Oñederra, J. A. (2010). Los centros educativos ante el acoso escolar: actuaciones del profesorado, acciones sancionadoras i actividades de prevención. *Informació Psicològica*, 99, 4–18.
- Núñez Izquierdo, F. (2018). La prevención del acoso escolar en colegios e institutos a través del agente tutor de la policía local. *Revista Sobre La Infancia y La Adolescencia*, 15, 3. <https://doi.org/10.4995/reinad.2018.8784>
- Ramírez, G. (2019). Técnica NEMO para mejorar la comunicación. Retrieved from <https://www.gemmaramirezcoach.com/tecnica-nemo/>
- Saneleuteiro, E. (2017). Violencia escolar: Derechos y deberes para la convivencia. *Tendencias Pedagógicas*, 30.
- Saneleuterio Temporal, E., & López García-Torres, R. (2017). Violencia escolar : derechos y deberes para la convivencia. *Tendencias Pedagógicas*, 30, 267–280.
- Vega, A., & Peñalva, A. (2018). Los protocolos de actuación ante el acoso escolar i el ciberacoso en España: un estudio por comunidades autónomas. *International Journal of New Education*, 1(2605–1931), 51–76.

11. Annexos

Annex 1.1: Qüestionari CESC

Les preguntes per al segon cicle d'Educació Primària segons J. Collell et al. (2019) són les següents:

1. **M'agrada:** cerca els tres companys de la llista que t'agraden més, que et cauen més bé o amb qui t'agrada més anar o jugar-hi. Escribe els números al full, un número a cada ratlla al costat de la paraula "m'agrada".
2. **No m'agrada:** ara, cerca tres nens i nenes que no t'agradin o amb qui no t'agrada anar o jugar-hi. Po ser la majoria dels teus companys t'agradin, però has de triar els que no t'agraden. Escribe els números, un número a cada ratlla, al costat d'on diu "No m'agrada".
3. **Fa córrer rumors:** cerca tres companys que malparlen d'una persona a l'esquena o escampen rumors sobre ella perquè no caiguin bé als altres o perquè ningú no en sigui amic (farem el gest de parlar a l'orella d'algú i amb l'altre mà farem el gest d'assenyalar algú). Escribe els números al full.
4. **Ajuda els altres:** cerca tres companys que fan coses bones per als altres: l'ajuden a fer els deures, a fer amics, el van a cercar quan està tot sol... Escribe els números al full.
5. **Dona empentes:** cerca tres companys que peguen, donen puntades de peu, a la fila donen empentes, fan la traveta, estiren els cabell... Escribe els números al full.
6. **No deixa participar:** cerca tres companys que quan s'enfaden amb un company li diuen: "No jugues!" i el fan fora del joc, o li diuen als altres que no hi juguin. Escribe els números al full.
7. **Anima als altres:** cerca tres companys que animen els companys quan estan tristos, que els diuen "Va, no ploris" o "Vine a jugar" i els agafen de la mà... Escribe els números al full.
8. **Insulta:** cerca tres companys que insultes o es burlen o se'n riuen dels altres. Escribe els números al full.

Hem pensat en els companys que fan coses, ara pensarem en els companys a qui els passen coses. Primer hem pensat en qui ho fa i ara pensarem en a qui li passa:

9. **A qui donen empentes?** Cerca tres companys que acostumen a rebre empentes, cops, amenaces... dels altres. Escribe-ne els números al full.

10. **A qui insulten o ridiculitzen?** Cerca els tres companys a qui els altres de vegades insulten o se'n riuen. Escriu-ne els números al full.
11. **A qui no deixen participar?** Cerca tres companys que sovint estan tots sols, que no els fan cas o que els altres no els deixen jugar i els diuen "Tu no jugues!". Escriu-ne els noms al full.
12. **Els teus amics/amigues?** Cerca els teus tres millors amics. Escriu-ne els números al full.
(p.126-127)

Annex 1.2: Full de respostes del qüestionari CESC

La següent fotografia és de creació pròpia recuperat de (J. Collell et al., 2019, p.128):

CESC (Conducta i experiències socials a classe, c. mitjà i superior)

Nom	Número		
Data	☐ Nen	☐ Nena	
Classe	Nom del tutor/a		
Centre	Població		

1 M'AGRADA	_____	_____	_____
2 NO M'AGRADA	_____	_____	_____
3 FA CÓRRER RUMORS	_____	_____	_____
4 AJUDA ELS ALTRES	_____	_____	_____

5 DONA EMPENTES	_____	_____	_____
6 NO DEIXA PARTICIPAR	_____	_____	_____
7 ANIMA ELS ALTRES	_____	_____	_____
8 INSULTA	_____	_____	_____

9 A QUI DONEN EMPENTES?	_____	_____	_____
10 A QUI INSULTEN O RIDICULITZEN?	_____	_____	_____
11 A QUI NO DEIXEN PARTICIPAR?	_____	_____	_____
12 ELS TEUS AMICS/AMIGUES	_____	_____	_____

Annex 2: Normes de convivència

Imatge d'elaboració pròpia amb el programa Canva:

Annex 3: Imatges relacionades amb la diversitat

Imatge d'elaboració pròpia amb el programa Canva:

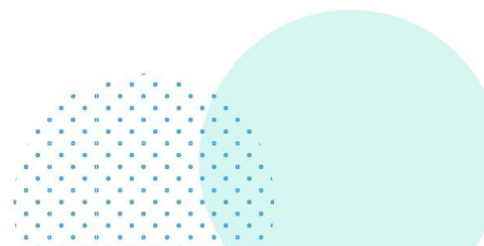
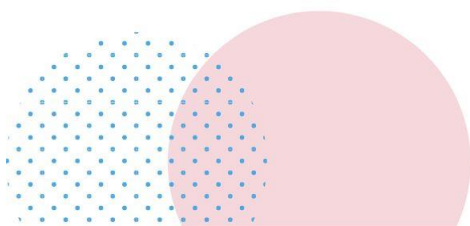
QUÈ EN PENSEU?

En Joan és homosexual.
Per aquest motiu en
Jaume no vol jugar amb
ell i li diu als seus amics
que tampoc ho facin.

Na Marta és molt
intel·ligent i cada cop que
treu una bona nota, na
Maria la mira amb mala
cara i l'empeny al pati.

Na Mayro és una al·lota
africana, però últimament
rep molts WhatsApps, de
persones que no coneix que
l'insulten.

N'Andreu és un alumne
amb dislèxia, al pati ningú
vol jugar amb ell i
l'insulten.

Annex 4: Exemple sobres

Imatge d'elaboració pròpia amb el programa Canva:

